

לקראת חידוש המשא ומתן הישראלי-פלסטיני

גלעד שר

הדיפלומטיה האינטנסיבית שניהל מזכיר המדינה האמריקני ג'ון קרי בחודשים האחרונים הניבה סוף-סוף הודעה זהירה על חזרה אל שולחן המשא ומתן. על רקע הסנקציות הכלכליות של האיחוד האירופי, צריך לברך על חידוש ההידברות לאחר שנים של קיפאון מדיני. יש להניח, כי על שולחן הדיונים יונחו במהלך השנה הקרובה גם מתווים רשמיים קיימים: מתווה קלינטון מ-2000, מפת הדרכים של הקוורטט מ-2003, ההצעה של אולמרט לאבו-מאזן מ-2008, ויוזמת השלום הערבית מ-2002, על ההבהרות שניתנו לה באחרונה. ויחד עם זאת, כיום קלוש מאוד הסיכוי להגיע לפתרון מלא וארוך טווח של סוגיות הליבה – ירושלים, פליטים, גבולות, ביטחון – ולסיים את הסכסוך בהסדר קבע.

בד-בבד, בזירה הבינלאומית מתקבעת תפיסת הדה-לגיטימציה של ישראל ומתבססת ההכרה הבינלאומית במדינה הפלסטינית שלא כתוצאה של הסכם; המשך הבנייה בהתנחלויות הופך את חלוקת השטח בפועל בין שתי מדינות לאום לאפשרית פחות ופחות; השותפה הפלסטינית המתונה למשא ומתן, תנועת הפת"ח, מצויה בתהליך פנימי של היחלשות, כשבמקביל מתחזקים הקולות הקיצוניים בהנהגת החמאס; וכן מדאיגה התעצמות קולו של הציבור במדינות ערב, המאופיינת בהזדהות עם האסלאם הפוליטי.

ברי כי על-מנת לעגן את האינטרס הלאומי ארוך-הטווח – מדינה יהודית דמוקרטית – על ישראל לחתור להיפרדות מהפלסטינים ולעיצוב גבולות המדינה, בין במשא ומתן ובין באורח עצמאי, והכול בתיאום עם הקהילה הבינלאומית. אך במקביל, נדרשים מבית היערכות ודיאלוג פנים-ישראליים, אשר יכינו את הציבור ואת התשתית הלאומית ההכרחית לתהליך ההיפרדות ההדרגתי מהפלסטינים.

כדי להתקדם להסדר מדיני ארוך טווח, ולעצב מציאות מדינית רצויה של שתי מדינות לשני עמים, יידרשו אפוא הסכמים חלקיים, הסכמי ביניים, ופעולות עצמאיות מתואמות בשני הצדדים. כך יתאפשר שיפור היחסים החשדניים בין שתי ההנהגות, ולא פחות חשוב – צעדים אלה עשויים לסייע בבניית האמון בין שתי החברות ולהעצים בסופו של דבר את התמיכה הציבורית החיונית לשתי ההנהגות לשם התקדמות להסכם ארוך טווח.

במישור האזורי, על ישראל להידבר עם ראשי מדינות מובילות בליגה הערבית בדבר נכונותה העקרונית לחדש את המתכונת הרב-צדדית, תוך אפשרות להכרה ביוזמת השלום הערבית כבסיס לתחילת הידברות, במטרה לקדם הסכמה על מסגרת מולטי-לטטרלית כוללת קבועה כפלטפורמה אזורית להידברות, והסכמה על צעדים מעצבי מציאות מצד ישראל והפלסטינים. היתרון המרכזי של גישה זו טמון בסיכוייה להביא לניהול משופר של הסכסוך בשלב הראשון, במקביל לשיחות הדו-צדדיות, ובשלב השני – ליצור בסיס למשא ומתן עם הפלסטינים על הסדר קבע, ולהידברות אזורית עם שחקנים מזרח-תיכוניים נוספים.

התקדמות זהירה והדרגתית להיפרדות מהפלסטינים ולעיצוב גבולות המדינה, מחייבת לשמור את היוזמה המדינית בידי ישראל. מבחינת ישראל, אין עוד מקום לפסיביות ולהמתנה לצעדי הצד השני או צדדים שלישיים, כפי שקרה בשבוע שעבר עם האירופאים. רצוי לישראל לפעול במקביל בכמה צירי פעולה מרכזיים: האחד הסכמי, הוא המהלך המונהג בימים אלה בידי מזכיר המדינה ג'ון קרי, ובו יש לכלול (1) משא ומתן שיעדו הסופי – הסדר מדיני ארוך טווח, (2) הסדרי ביניים לקראת יישומו של הסדר ארוך טווח מוסכם, (3) הידברות אזורית רב-צדדית. הציר השני הוא יוזמה ישראלית עצמאית להתוויית הגבול הזמני, רצוי תוך שיתוף פעולה ותיאום עם הרשות הפלסטינית.

הנוסחה המוצעת להתקדמות היא שמיישמים בנפרד כל צעד שתורם למציאות של שתי מדינות, או מתווה מוסכם. ובמקביל לשיחות יש מקום לשקול מחדש גם את המדיניות הכוללת כלפי רצועת עזה ולהיעזר בצדדים שלישיים כדי להתגבר על משברים אלימים ולהעמיק את ההבנות הביטחוניות בין ישראל לחמאס.

ואולם, במידה שהפערים והמכשולים שבדרך יגברו על המאמץ לקדם הסדר מדיני במשא ומתן, או שהמצב יסלים מאוד, יצטרכו מקבלי ההחלטות בישראל לפעול לקדם יוזמת הפרדות עצמאית במטרה להביא ליצירה בשטח של מציאות של שתי מדינות לשני עמים, רצוי בשיתוף פעולה עם הרשות הפלסטינית (אבל ביצועה לא יהיה תלוי בכך), ומתואמת באורח הדוק עם הממשל האמריקני.

בכל מקרה, יש להיערך לקראת היום שבו ייקראו מתנחלים לשוב אל גבולות מדינת ישראל, כפי שייקבעו – בהסכם או בהחלטה עצמאית של ישראל. על-מנת למנוע התלקחות פנימית, צריכה הממשלה לשקול בכובד ראש כיצד לשנות את השיח בינה לבין המתנחלים. זאת, בין היתר, כדי להרחיב את התמיכה הציבורית בפתרון שתי המדינות, לגבש את הפינוי כצעד מלכד ולא כהתנערות מציבור ישראלי חשוב, ולהצדיק אכיפה ופינוי בכוח במידה שיידרשו.

תכנון לאומי למצב של הפרדות לשתי מדינות לאום – בהסכם שהוא כתוצאה ממשא ומתן או בהחלטה עצמאית של ישראל – מחייב היערכות לויתור ישראלי על שטחים שמחוץ לגושי ההתיישבות הגדולים, כפי שיוגדרו, ולשימור של גושים מרכזיים אלה כחלק אחד ובלתי נפרד מישראל, בתמורה לחילופי שטחים. היערכות כזו יכול שתתבסס על הכנת תכנית לאומית לקליטת מתנחלים, חקיקת חוק פינוי מרצון, פיצוי וקליטה למתנחלים המתגוררים בהתנחלויות שמחוץ לגושים, שיח פנימי לשם מניעת התלקחות פנימית, ותכנון הישארותו של צה"ל באזורים ובאתרים שיגדיר על-פי צרכי הביטחון.

ישראל תותיר בידיה את השליטה במעטפת הביטחונית ובגבולות החיצוניים של שטחים שמהם יתפנו הישראלים שיתכנסו אל גבולות המדינה כפי שייקבעו. בכל מקרה, נקיטת הצעדים העצמאיים ביוזמה של ישראל בלבד תיעשה בנקודת הזמן שעליה תחליט הממשלה, לאחר שנערכה כיאות, ומיצתה ככל האפשר את המשא ומתן להסדר, העומד להתחיל בימים אלה. במידה שייכשל גם ניסיון נוכחי זה להגיע להבנות עם הפלסטינים, יש לשוב ולנסות פעם אחר פעם. ואולם, ישראל צריכה אז להתחיל ליישם את הצעדים העצמאיים באופן הדרגתי, מבוקר ומושכל, תוך בחינת השפעתו של כל צעד לפני מעבר לצעד הבא.

מאז תחילת תהליך אוסלו החוגג עשרים בימים אלה, הצהירו ממשלות ישראל על תמיכתן בעיקרון של "שתי מדינות לשני עמים", ופעלו, מי יותר ומי פחות, ליישומו במשא ומתן או באופן חד-צדדי. גם הממשלה הנוכחית בראשות ראש-הממשלה בנימין נתניהו, הצהירה, כי זה היעד המדיני שלה. עיקרון אסטרטגי זה מכוון לשימורו של רוב יהודי של ממש תחת שלטון דמוקרטי אפקטיבי ונועד לבלום את הסיכון הגלום לחזון הציוני בדמות מדינה דו-לאומית, באיום הדמוגרפי, ובדרישות הערביות לזכות השיבה. המשא-ומתן העומד בתחילתו נשען על הרציונל של כל הסבבים המדיניים הקודמים: הבטחת עתידה של ישראל כמדינת הלאום הדמוקרטית והבטוחה של העם היהודי. מדובר בפשרה היסטורית, שעיקרה חלוקה טריטוריאלית של השטח שבין הירדן לים התיכון לשתי מדינות לאום. לכן, בצומת הקריטי שבו מצויה ישראל, היא צריכה להיערך להתוות את גבולותיה כך שישקפו את יסודות קיומה, כפי שבאו לידי ביטוי בהכרזת העצמאות: מדינה דמוקרטית ובה רוב יהודי.